

Andraž Kapus

MEDIJSKE PODOBE LJUDI Z OVIRAMI

Predstavljena raziskava obravnava reprezentacije ljudi z ovirami leta 2012 v treh slovenskih plačljivih dnevnikih z največjo naklado v Sloveniji. Vsebinska in diskurzična analiza se osredotoča na jezik člankov, naslove, vizualno gradivo in vsebino. Rezultati kažejo, da so reprezentacije ljudi z ovirami stereotipne in stigmatizirajoče. Oviire ljudi so pogosto uporabljene za prikazovanje nesreče in slabih socialnih razmer. Dnevniki ovire ljudi uporabljajo za senzacionaliziranje vsebine člankov. Ljudje z ovirami so najpogosteje videni kot objekti in ne subjekti pomoči. Kritični članki obravnavajo različne teme hendikepa, a pri poročanju ostajajo znotraj obstoječega sistema pomoči in ne problematizirajo pomanjkanja individualizacije in možnosti.

Ključne besede: javni diskurz, jezik, stereotipi, diskriminacija, pomoč, stigma.

Andraž Kapus je študent mednarodnega doktorskega študija INDOSOW na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja s področji teorije pomoči, hendikepa in duševnega zdravja. Kontakt: andraz.kapus@gmail.com.

PORTRAYAL OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE MEDIA

The research presented in this paper explored the representation of people with disabilities in three most circulated Slovenian daily payable newspapers in 2012. The content and discourse analysis focused on language, headlines, visual data and content. The results indicate that the representations of people with disabilities are stereotyped and stigmatizing. People's impairments are often in the function of symbolical representation of misfortune and bad social conditions. Impairments are also used to sensationalize the content of the articles. Results show that people with disabilities are most often seen as the object and not as the subject of help. Critical articles debate diverse topics concerning disability but rarely question the existing system of help which lacks individualization and opportunities.

Key words: public discourse, language, stereotypes, discrimination, help, stigma.

Andraž Kapus is a student of International doctoral studies in social work (INDOSOW) at the Faculty of social work, University of Ljubljana. His research interests include theory of help, disability and mental health. Contact: andraz.kapus@gmail.com.

Uvod

Položaj ljudi z ovirami je bil vso zgodovino tesno povezan s stigmo, revščino, slabimi možnostmi, zatiranjem in odrinjenostjo na rob družbe. Ljudje z ovirami se tudi v sodobnem svetu srečujejo z diskriminacijo, s kršenjem človekovih pravic, slabimi perspektivami in pomočjo, ki ni individualizirana. To za marsikoga pomeni življenje v institucijah ali odvisnost od pomoči družine.

Kljub dolgoletnemu trudu uporabniških in strokovnih gibanj so spremembe na področjih socialne politike in strokovne pomoči počasne ali pa jih sploh ni. Težava je ne le v okolju, ki ga zaznamujejo ovire, kot sta pomanjkanje denarja in neprilagojena pomoč, ampak v diskurzu, ki ljudi z ovirami potiska v vlogo družbenega »tujka«. Nelagodje, ki ga zbuja navzočnost družbeno »neprilagojenih«, je zasidrano globoko v naši kulturi in se prenaša in vzdržuje z govorico, pisanjem in vizualnimi podobami (Zaviršek 2000).

Pomembno vlogo pri konstrukciji družbene realnosti imajo množični mediji, ki z izbiro tem in načinom poročanja sooblikujejo javni prostor. Družbeni diskurzi in norme se v medijih preverjajo in potrjujejo. Diskurz o marginaliziranih skupinah, ki ga vzpostavljajo mediji, pogosto stigmatizira in diskriminira ter deluje predvsem kot načelo ločevanja med »njimi« in »nami« (Pajnik 2003).

To se kaže pri pogostosti in načinu poročanja o marginalnih skupinah (in s tem tudi o ljudeh z ovirami), ki je minimalno in najpogosteje stereotipizirano. Študije iz Združenih držav Amerike in Zahodne Evrope kažejo, da so bili ljudje z ovirami v preteklosti v medijih največkrat prikazani

v luči njihove telesne ovire, osebna kompleksnost in družbeni kontekst pa sta bila zanemarjena (Krogh 2010). Stereotipi o ljudeh z ovirami, ki so se pojavljali v zgodovini in ki so še vedno neločljivo povezani z našo kulturo, temeljijo na praznoverju, mitih in prepričanjih, vzdržujejo pa se lahko zgolj s ponavljajočo se prakso in reprodukcijo (Zaviršek 2000, Barnes 1992).

Metodologija

Leta 2012 smo raziskovali medijske reprezentacije hendikepa v treh slovenskih dnevnikih časopisih z največjo naklado – *Delo*, *Dnevnik* in *Slovenske novice*. Pregledali in zbrali smo gradivo, ki se navezuje na širše področje hendikepa. Da bi dobili čim bolj celostno sliko, smo bili pozorni tudi na objave, ki obravnavajo sorodne teme in v katerih je hendikep vsaj omenjen (npr. stari ljudje, področje medicine).

V raziskovalno gradivo je bilo uvrščenih 282 enot (*Delo* 98, *Dnevnik* 97 in *Slovenske novice* 87); obravnavali smo vse zvrsti člankov in pisma bralcev. Tema hendikepa se je redno pojavljala v dnevnikih časopisih, vendar ocenjujemo, da glede na širino in pomen področja ni obravnavana zadostno. Statistično gledano se članek o hendikepu v vseh treh časopisih pojavi približno na vsake tri dni, v resnici pa redkeje, saj je aktualnim temam namenjenega več prostora v bolj zgoščenih intervalih ali pa se več nepovezanih člankov pojavi v eni izdaji.

Zbrani članki o hendikepu obravnavajo zelo različno in razpršeno tematiko: šport in zabavo, portrete in zgodbe ljudi, črno kroniko, socialno politiko, socialno varstvo, zdravstvo, arhitektonske prilagoditve in drugo. Zelo malo je bilo člankov, ki bi obravnavali pomembno in aktualno politično temo zaposlovanja. V *Delu* in *Dnevniku*, časopisih, ki se bolj sistematično in kritično lotevata socialnih in družbenih vprašanj, si tematika hendikepa prostor deli z drugimi temami, kot so socialna politika, medicina, duševno zdravje in starost. Članke, v katerih so teme obravnavane podrobneje in z večjo občutljivostjo, so najpogosteje prispevale interesne skupine ob kakem dogodku, akciji ali novi pridobitvi na področju hendikepa. Ker so leta 2012 potekale poletne olimpijske igre, je izstopala športna tematika, vendar člankov glede na pomembnost prireditve ni bilo veliko. Za udeležence in udeležence paraolimpijskih iger so bile, poleg portretov nekaterih uspešnih slovenskih olimpijcev, rezervirane le kratke informacije o rezultatih tekmovanj.

Večina zbranih člankov ostaja znotraj lokalnega prostora in le nekaj člankov poroča o tematiki hendikepa ali ljudeh z ovirami iz drugih držav. Prevladujejo zabavne teme (olimpijske igre, turizem ipd.).

Zbrano gradivo smo analizirali s kvalitativnimi metodami, pri analizi vsebine in diskurzivni analizi pa smo posebno pozornost namenili naslovom člankov ter spremljajočemu slikovnemu gradivu, uporabljenemu jeziku in vsebini ter načinu prikazovanja ljudi z ovirami.

Uporaba besedišča in jezika

Jezik pripomore k številnim negativnim podobam ljudi z ovirami in vzdržuje diskriminatorški odnos in prakse v družbi (Jaeger, Bowman 2005). Za poimenovanje ljudi z ovirami v člankih slovenskih dnevnikov najpogosteje uporabljajo besedo »invalid«. Pogosto so v uporabi posamestalnje pridevniške besede (npr. slepi, gluhi) ali enobesedni strokovni izrazi iz medicinske stroke (npr. avtisti, distrofikiki). Sodobnejše in manj stigmatizirajoče izrazoslovje, pri katerem se poimenovanje začne z besedo »ljudje«, najdemo v člankih, v katerih so avtorji tudi sicer boljše poučeni o tematiki hendikepa. Izrazoslovje, ki poudarja osebo, ne pa njene oviranosti, najdemo tudi v primerih, v katerih želijo avtorji osebo, o kateri pišejo, zaradi različnih razlogov in motivov humanizirati (npr. »Zlorabil dekleti z Downovim sindromom«, *Delo*, 10. 2.).

V vseh treh časopisih najdemo nekaj člankov, v katerih je jezik stigmatizirajoč in zelo žaljiv (npr. »Downoveček Sebastian snema modne oglese«, *Slovenske novice*, 27. 9.). Poleg poimenovanja ljudi z ovirami je lahko stigmatizirajoča tudi neprimerna konotacija (»Paralizirana 'pretekla' maraton«, *Delo*, 10. 5.) – v tem primeru je v ospredju negativen pomen ali opozarjanje na

»invalidnost«, včasih pa za opozarjanje na »invalidnost« ni upravičenega razloga (»Invalid zaradi prostitutke ponovno v zapor«, *Dnevnik*, 1. 6.).

Pomen naslovov v medijskem poročanju

Naslovi imajo osrednjo vlogo pri posredovanju vsebine časopisa bralcu, hkrati pa na bralca tudi aktivno vplivajo. Naslovi dosežejo občinstvo, ki je občutno večje od tistega, ki članke zares prebere, saj sporočila dosežejo tudi ljudi, ki časopis samo preletijo, ljudi, ki vidijo oglaševane časopise, časopise v kiosku ipd. (Develotte, Rechniewski 2001). Naslovi so ključni sestavni del vseh časopisnih člankov in drugih medijev.

Funkcijsko jih delimo v tri skupine (Korošec 1998). Uporabljeni so lahko za označbo in predstavitev vsebine članka in imajo torej poimenovalno-informativno funkcijo. Poleg informiranja o vsebini lahko naslovi vsebino hkrati tudi ovrednotijo in predstavijo mnenje avtorja članka. To je informativno-stališčna funkcija. Naslovi torej posredujejo bralcu tudi perspektivo, kako naj članek bere. Hierarhija pomembnosti tem pa je ustvarjana s položajem, velikostjo in obliko črk ipd.

Bralci praviloma naslove v časopisu najprej le preletijo, preden se odločijo, ali bodo članek zares prebrali. Kadar so naslovi usmerjeni v pritegnitev pozornosti bralca in ga prepričujejo, da je vsebina dovolj pomembna za branje (Dor 2003), imajo po Korošču (ibid.) pozitivno- pridobivalno funkcijo.

V poplavi informacij poskušajo naslovi usmeriti pozornost na posamezno pomembnost natančno določenega sporočila, ki ga naslovi povzemajo, s tem pa postanejo poenostavitveni mehanizmi (Blake 2007). Ker želijo naslovi čim bolj privlačno predstaviti glavne ideje člankov, zelo vpivajo na stališče, ki ga bralec zavzame pred branjem članka. Pri tem ni nenavadno, da v želji po senzacionalizmu vsebina članka ne odgovori na vprašanja v naslovu ali pa so med naslovom in besedilom velike razlike v sporočilu. Naslovi člankov vsebujejo pomemben kulturni element, saj zaradi zgoščenosti sporočila od bralca zahtevajo, da prepozna in umesti tematiko naslova, z uspešnim dekodiranjem sporočila pa sam sebi potrdi, da je del skupnosti, saj razume njen kod (Develotte, Rechniewski 2001).

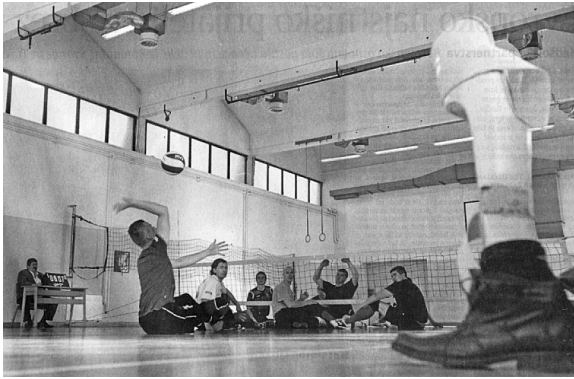
Naslovi imajo zaradi takojšnjega vtisa, ki ga naredijo na bralca, in zaradi poenostavljenega sporočila, ki kompleksno situacijo ljudi z ovirami povzame in poenostavi, pomembno vlogo pri reprezentaciji hendikepa in lahko ljudi z ovirami v hipu izključijo ali vključijo. Naslov »Napovedal, da bo vse pobil, če mu bodo odrezali noge« (*Delo*, 21. 9.) jasno pokaže pogubno lastnost telesne poškodbe in vzpostavi povezavo med telesno poškodbo in kriminaliteto, s tem pa stigmatizira in izključuje. Izključitev se skriva tudi v poteku dogodkov, saj naslov namiguje, da je bil posameznik pred grožnjo telesne poškodbe v družbo vključen. Da telesne poškodbe ne smejo vplivati na vključenost v družbo, opozarja naslov »Javni promet še ni prilagojen invalidom« (*Delo*, 10. 10.). Naslov predpostavlja aktivne državljane, ki so prav zaradi diskriminatorских praks izključeni.

Medijsko poročanje in vizualni viri

V časopisih ima poleg naslovov in besedila člankov osrednjo vlogo slikovno gradivo. Prinaša novo, lastno sporočilo in hkrati z besedilom ustvarja medsebojno komunikacijo. Slike povečujejo učinek zapisanega in dodajajo nove pomene. Vsebinska analiza slik nam razkriva, kdo ali kaj je prikazano na sliki, kako je urejena informacija, skrita v sliki, in kako je materija predstavljena. Poleg vsebine slike nam informacije sporoča tudi kompozicija. Vsebina in kompozicija skupaj čustveno vplivata na gledalca.

Kontekstualno nam slika razkriva veliko več kakor le posamezne elemente, saj so v njej ujeti socialna razmerja in pomeni, to pa zahteva gledalčevo interpretacijo (Phillips, Bellinger 2010), ki je ujeta v kulturne diskurze hendikepa in zelo odvisna od tega, kako gledalec in fotograf te diskurze reproducirata. Pri slikah, ki upodabljajo marginalne skupine, lahko med drugim iz kom-

Slika 1 (»Invalidski prvaki navdušujejo Bosno«, *Delo*, 12. 4.): V članku, ki govori o šampionih, namesto zmagovitih podob na sliki vidimo osebe, ki so v ozadju, v senci svojih ovir.

sugerira. 216 besedil je opremljenih s slikovnim gradivom. Pri 153 člankih je oviranost na spremljajočem slikovnem gradivu vidna, pri 64 takih slikah hendikep v naslovu ni omenjen. Od vseh člankov in pisem bralcev torej le pri 36-ih na podlagi naslova ali slike ni mogoče razbrati, da članek obravnava ljudi z ovirami.

V vseh treh raziskanih dnevnikih je slikovno gradivo, ki prikazuje oviranost in telesne značilnosti ljudi in opozarja nanje, uporabljeno pogosto in sistematično. To ima poseben vpliv. Pogled ima ključno vlogo pri vzpostavljanju moči in dominacije ter nadzoru (Foucault 2004). V pogledu, v katerem so v središču telesne značilnosti ljudi, je skrita delitev med gledalci in »drugáčnimi«, deviantnimi opazovanci. Pogled, ki ga konsistentno vzpostavlja vizualno gradivo v medijih, utrjuje in ohranja podrejen položaj ljudi z ovirami v družbi, saj so videni kot »drugi«.

Slikovno gradivo ima izjemno velik simbolni pomen. Z uporabo simbolov iščemo globlji pomen telesnih poškodb in značilnosti. Med zbranimi članki najdemo tudi devet člankov, ki ne pripovedujejo o ljudeh z ovirami, a uporabljajo njihove podobe za simbolni prikaz določene pomanjkljivosti, nesreče ali družbene krivice, to pa utrjuje in reproducira stereotipne diskurze. Če je hendikep simbol za napake in trpljenje, je s tem ustvarjena identiteta ljudi z ovirami – nesrečni so in nezaželeni.

Slika 2 (*Dnevnik*, 27. 2., *Dnevnik*, 30. 6.): Slika zapuščene ženske na hodniku se je pojavila ob dveh člankih, oba pripovedujeta o težavah domov za starejše občane.

pozicije in vsebine razberemo marsikatera družbena razmerja moči (Huss 2012).

Po zaslugi fotografij, ki prikazujejo ljudi z ovirami, lahko gledalec opazi telesne značilnosti in jim doda pomen ter mesto v diskurzu. Namen fotografije je ustvarjanje materije, ki pozicionira ljudi z ovirami v fokus voajerističnega pogleda in jih s tem utemelji kot »drugega« (Taylor 2008). Pri večini zbranih člankov lahko bralec na podlagi naslova oziroma slik že takoj, ne glede na temo, razbere, da obravnavajo ljudi z ovirami. Pri 162 zbranih besedilih od 282 je hendikep tako ali drugače omenjen v naslovu, drugih 30 naslovov pa hendikep

sugerira. 216 besedil je opremljenih s slikovnim gradivom. Pri 153 člankih je oviranost na spremljajočem slikovnem gradivu vidna, pri 64 takih slikah hendikep v naslovu ni omenjen. Od vseh člankov in pisem bralcev torej le pri 36-ih na podlagi naslova ali slike ni mogoče razbrati, da članek obravnava ljudi z ovirami.

Privlačnost hendikepa

Mediji med seboj tekmujejo za pozornost občinstva, saj jim to prinaša dobiček od prodaje in oglasov. Za te namene poskušajo predstaviti svoje informacije kot relevantne, urgentne ali nenavadne. Novice se oblikujejo v procesu selekcije ali poudarjanja, posploševanja ali poenostavljanja, čustvenosti ali senzacionalizma (Molek-Kozakowska 2013). Senzacionalizem ima lahko določeno vlogo pri izbiri predstavljenih vsebin ali kot način podajanja informacij, da so te videti pomembnejše in zanimivejše.

Senzacionalizem je oblika poročanja, ki ga uporabljajo v vseh treh raziskanih časopisih; uporabljajo senzacionalistično podajanje informacij in izbiro senzacionalističnih tem. Po številu senzacionalističnih tem in njihovi intenzivnosti so vodilne *Slovenske novice*.

Raziskava je pokazala, da je vloga ljudi z ovirami v senzacionalističnem prikazovanju dvojna. Lahko so v središču senzacionalizma ali pa je osebna ovira le dodaten »efekt«, ki senzacionalizira

prikazane vsebine. V *Slovenskih novicah* senzacionalizem uporabljajo predvsem v primerih, v katerih so podrobno prikazane nesreče in težave ljudi. Kadar se v takih zgodbah pojavijo ljudje z ovirami, so v ospredju zgodbe telesna ovira, nesreča, ki je povzročila oviro, ali neverjetna rešitev. Če nesreča ni povezana s človekovo oviro, je ta sredstvo za senzacionaliziranje vsebine. V obeh primerih je dramatičnost zgodbe podkrepljena z uporabo »šokantnih detajlov« nesreče ali poškodbe oziroma zdravstvenih težav.

V *Slovenskih novicah* je senzacionalizacija vsebine zelo neposredna, pri drugih dveh časopisih pa zmernejša in bolj prikrita. Pogosto je prestavljena v drug lokalni prostor (npr. tuji slavni »invalidi«) in intelektualizirana (npr. velike medicinske novice). V vseh treh dnevnikih najdemo senzacionalne kriminalne zgodbe, v katerih so ljudje z ovirami žrtve ali storilci, ter zgodbe, v katerih so pretirano poudarjeni uspehi in vzdržljivost oseb, ki so v težavnih razmerah in z oviranostjo presegle same sebe.

Poročanje, ki je enodimenzionalno in čustveno, je zelo povezano s stereotipnim prikazovanjem ljudi z ovirami. Kulturni stereotipi, ki se kažejo tudi v senzacionalističnih vsebinah, prikazujejo ljudi z ovirami kot uboge, žrtve, hudobne, »super kriplje«, objekte posmeha, seksualno abnormalne, družbeno breme, krivce za lastne težave, nezmožne živeti v družbi, kot povsem »normalne« in kot ljudi, katerih oviranost vzpostavlja negativno ozračje (Barnes 1992).

Negativni pomeni, spornost in »nenavadnost« teles in vedénja tistih, ki jih družba vzpostavlja kot »druge«, so uporabljeni za večjo prodajo časopisov, s tem pa ovirana telesa dobijo ekonomsko razsežnost (komodifikacija). Prikazovanje telesne »nenavadnosti« je pogoj, da postane marginalizirana skupina dovolj zanimiva za omembo v javni sferi. Vsakdanja komodifikacija teles s tem nadaljuje prakse zgodovinskega razkazovanja ljudi z ovirami v cirkusih in drugih javnih prostorih (Zaviršek 2000).

Agresivni senzacionalizem za dosego čustvenega učinka pogosto nadomešča žanr personalizacije, kamor lahko umestimo predstavljanje osebnih zgodb ljudi z ovirami in njihovih družin (Phillips 2011). S personalizacijo dobi hendikep človeški obraz. Telesne ovire niso več zgolj življenjska okoliščina, ampak dobijo trpeče obraze ljudi in njihovih svojcev, to pa ustvarja pogoje za sproščanje različnih čustev pri bralcu, od sočutja, usmiljenja in strahu do upanja, dobrotelčnosti in sreče. Personalizirana ni nujno samo nesreča, ampak tudi herojstvo posameznikov, ki so premagali vse ovire ali pa nesrečni stoično trpijo. Personalizacijo zelo uspešno uporabljajo članki, ki pripovedujejo o dobrotelčnosti. Pri senzacionaliziranih temah personalizacija ustvarja učinek globine in katarze.

Ljudje z ovirami v sistemu pomoči

Podobe hendikepa, ki ohranjajo diskurz izključevanja, so ustvarjene zunaj razprave o družbenopolitičnem kontekstu. Članki, ki raziskujejo politični in socialnoekonomski kontekst hendikepa, so redki (Briant *et al.* 2011). Hendikep ni kontekstualiziran, saj v predstavljenih podobah posameznikov ni prostora za družbene neenakosti.

Pri tem ima pomembno vlogo diskurz normalnosti. Normalnost je koncept z nestabilno vsebino, ki zahteva stalno redifinicijo, to pa ustvarja in določa tudi deviantne odmike od norm, ki so nezaželeni ali pa se jih pod določenimi pogoji tolerira. Diskurz normalnosti je diskurz tistih, ki imajo moč, da normalnost definirajo. Vključevanje v družbo je odvisno od doseganja družbenih norm in interesa posameznika za doseganje teh norm.

Reprezentacije hendikepa normo utrjujejo (Zaviršek 2000). V raziskanih slovenskih dnevnikih so ljudje z ovirami najpogosteje prikazani kot ubogi in nezmožni ali pa kot junaki, ki premagujejo svoje ovire. Pokroviteljski pogled in podcenjevanje nista opazna na prvi pogled, a se kakor rdeča nit pojavljata v večjem delu člankov. Ljudje z ovirami so v dnevnikih najpogosteje videni kot objekt pomoči, ne pa kot aktivni subjekti, ki bi vodili oblikovanje sprememb in novih praks. Naporji ljudi so individualizirani (volja in značaj osebe), problemi pa ostajajo slabo povezani ali pa sploh nepovezani z ovirami v sistemu pomoči ali v skupnosti.

Zaviršek (*ibid.*) piše o reprezentacijah, ki utrjujejo normo normalnosti: medicinizacija in tehnizacija reprezentacij, glorifikacija institucij in infantiliziranje stanovalcev, poudarjanje dobrodelnosti neprizadetih, reprezentacije podob »super kripljev«, romantizacija skrbnikov neplačanega dela, prikazovanje ljudi z ovirami kot nevarnih in poudarjanje »nenavadnih« dejanj, ki so iz perspektive neprizadetih vsakdanja.

Omenjene reprezentacije se v očitni ali prikriti obliki pojavljajo tudi v raziskanih časopisnih člankih. Posledica takih reprezentacij je, da informativni, emancipatorski in kritični članki, ki poskušajo spremeniti razumevanje hendikepa in razmerja moči v družbi, znotraj stalne reprodukcije norm in stereotipov izgubljajo izrazno moč. Med članki o hendikepu imajo v slovenskih dnevnikih kritični članki in članki, ki poskušajo na informativen način prikazati težave in rešitve na področju hendikepa, po obsegu sicer nezanemarljivo mesto. Kritični članki so leta 2012 v dnevnikih obravnavali različna področja, kot so javni transport, slaba socialna politika, pomanjkljive storitve, slaba dostopnost ipd. Emancipatorski in informativni članki bi kljub temu morali biti veliko pogostejši, da bi lahko prodrli skozi popularno senzacionalistično, s čustvi nabito pisanje.

V raziskanih člankih, ki smo jih razvrstili v kategorijo kritičnih, je opazno omejevanje kritike znotraj sprejemljivih okvirjev. Članki večinoma razlikujejo dobre in slabe prakse, a se ob sam sistem pomoči in socialne politike le redko obregnejo. V medijskem poročanju v večini primerov ni zaznati, da so določene prakse problematične zaradi sistema pomoči, ki je razpršen, nedorečen in brez jasnih smernic za prihodnost (npr. sistematično uničevanje socialne države in stroke socialnega dela, težave institucionalizacije, neindividualizirane skrbstvene službe). Kritika je poleg tega omejena na lokalni prostor in ne vzpostavi povezave s širšim evropskim prostorom. Članki ne poročajo o težavah ljudi z ovirami in dobrih praksah iz tujine. Omejevanje zaostrovanja kritike lahko razumemo v luči prevladujočih družbenih diskurzov o ljudeh z ovirami, ki izključujejo in ustvarjajo normo, s tem pa reproducirajo obstoječi sistem. Če bi imeli ljudje z ovirami moč, da bi ustvarjali drugačne podobe, bi celotni sistem spodkopali (Darke 2004). Drugačna redistribucija moči »vključenih« ni zaželeno.

Družbeni diskurzi o ljudeh z ovirami in iz njih izhajajoče razumevanje, kakšna bi morala biti pomoč marginalnim skupinam, se nazorno pokažejo v člankih o dobrodelnosti in dobrodelnih akcijah. Iz dobrodelnosti izhaja, da ljudje z ovirami potrebujejo pomoč, a je to vzpostavljeno na negativnih reprezentacijah hendikepa, ki v ospredje postavljajo osebne ovire in nemoč ljudi, hkrati pa povečujejo dobroto ljudi z večjo družbeno močjo. Tako se ustvarja vertikalna redistribucija moči in možnosti, povečuje pa se razlika med družbenimi skupinami (Shakespeare 2006). Sistem pomoči ostaja nespremenjen in diskriminatorški.

Sklep

Ob članku »Pod košem so zmagovalci vsi« (*Delo*, 10. 12.) opazimo sliko moških, ki igrajo košarko na vozičkih. Šele ko članek preberemo, izvemo, da vsebina prispevka pravzaprav pripoveduje o dnevu košarke, povsem na koncu pa je z enim samim stavkom omenjeno, da so na dnevu košarke sodelovali tudi ljudje z ovirami. Kombinacija naslova, slike in besedila ustvarja pokroviteljski in izjemno podcenjevalen odnos do ljudi z ovirami, ki so kljub poškodovanemu telesu tako kot »normalni« ljudje zmagovalci in so zato na svojo udeležbo lahko ponosni.

Tako neposredna in razkrita stigmatizacija ljudi z ovirami v raziskovanih dnevnikih v letu 2012 ni pogosta. Večina člankov ne poskuša prikazati ljudi z ovirami na negativen način in je napisana na videz nepristransko, saj ne zavzame stališča do hendikepa. Drugačno sliko opazimo šele, ko sestavimo celotno in poglobljeno sliko poročanja in jo umestimo v slovenski in evropski kulturni in družbeni prostor. Ugotovimo lahko, da so ljudje z ovirami predstavljeni na podcenjevalen način, pri tem pa so njihove ovire velikokrat v funkciji simbolnega prikazovanja nesreče in slabih družbenih razmer ter so namenjene senzacionaliziranju vsebine. Pri člankih o prilagoditvah in oblikovanju pomoči so ljudje z ovirami videni predvsem kot pasivni prejemniki pomoči.

Izključevanje ljudi z ovirami se je v zgodovini konstruiranja drugega in ustvarjanja norme globoko vsidrilo v našo kulturo (Zaviršek 2000). To se kaže v podobah in reprezentacijah ljudi z ovirami v vseh družbenih sferah in s tem tudi pri poročanju množičnih medijev ter v odnosu družbe in politike do problematike hendikepa.

Mediji vplivajo na javno mnenje, percepcijo in vedênje ljudi. Kako so ljudje z ovirami predstavljeni in kako pogosto se v medijih pojavljajo, pomembno vpliva na njihovo podobo v skupnosti. Mediji imajo potencialno moč in s tem dolžnost namesto negativnih in stereotipnih ustvarjati pozitivne in emancipatorske podobe o ljudeh z ovirami, ozaveščati o težavah in dobrih praksah ter poskrbeti, da tema hendikepa iz zasebne sfere v večji meri preide v javno (Sanchez 2010). Tematika hendikepa je kompleksna in zahteva temu primerno ozaveženost.

Viri

- Barnes, C. (1992), *Disabling imagery and the media*. Krumlin, Halifax: The British Council of Organisations of Disabled People and Ryburn Publishing Limited.
- Blake C. A. (2007), Media-generated shortcuts: do newspaper headlines present another roadblock for low-information rationality? *Press/Politics*, 12, 2: 24–43.
- Briant, E., Watson, N., Philo, G. (2011), *Bad news for disabled people: how the newspapers are reporting disability*. Glasgow: Strathclyde Centre for Disability Research and Glasgow Media Unit, University of Glasgow (project report).
- Darke, P. A. (2004), The changing face of representations of disability in the media. V: Swain, J., French, S., Barnes, C., Carol. T. (ur.), *Disabling barriers, enabling environments*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Develotte, C., Rechniewski, E. (2001), Discourse analysis of newspaper headlines: a methodological framework for research into national representations. *Web Journal of French Media Studies*, 4, 1. Dostopno na: <http://wjfms.ncl.ac.uk/joed4.htm> (30. 3. 2014).
- Dor, D. (2003), On newspaper headlines as relevance optimizers. *Journal of Pragmatics*, 35: 695–721.
- Foucault, M. (2004), *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina.
- Huss, E. (2012), What we see and what we say: combining visual and verbal information within social work research. *British Journal of Social Work*, 42: 1440–1459.
- Jaeger, P. T., Bowman, C. A. (2005), *Understanding disability: inclusion, access, diversity, and civil rights*. Westport, CT: Praeger.
- Korošec, T. (1998), *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Krogh, T. V. (2010), From a medical to a human rights perspective: a case study of efforts to change the portrayal of persons with disabilities on Swedish television. *International Communication Gazette*, 72: 379.
- Molek-Kozakowska, K. (2013), Towards a pragma-linguistic framework for the study of sensationalism in news headlines. *Discourse & Communication*, 7, 2: 173–197.
- Pajnik, M. (2003), Poročanje medijev o marginalnih skupinah. *Socialno delo*, 42, 2: 87–94.
- Phillips, S. D. (2011), *Disability and mobile citizenship in postsocialist Ukraine*. Bloomington: Indiana University Press.
- Phillips, C., Bellinger, A. (2010), Feeling the cut: exploring the use of photography in social work education. *Qualitative Social Work*, 10: 86.
- Sanchez, J. (ur.) (2010), *Media guidelines for the portrayal of disability*. Geneva: International Labour Office.
- Shakespeare, T. (2006), *Disability rights and wrongs*. London, New York: Routledge.
- Taylor, M. (2008), Disabled in images and language. V: Swain, J., French, S. (ur.), *Disability on equal terms*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage Publications.
- Zaviršek, D. (2000), *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: I*cf.